

РЕЦЕНЗІЇ

Рецензія на: Отрощенко І. В. На шляху до Великої Монголії (панмонгольський рух у 1920–1930-ті роки). – К., 2011. – 456 с.

Українське суспільство наразі є свідком і заручником того факту, що імперські чи радянські міфологеми здійснюють руйнівний вплив на наше сьогодення. Подолання наслідків як тривалого приховування або викривлення резонансних подій минулого, так і цілеспрямованої пропаганди, стало завданням посттоталітарних суспільств. В таких умовах особливого значення набувають історичні розвідки, які, ґрунтуючись, насамперед, на джерельній базі, відновлюють справжній хід подій і намагаються дати їм об'єктивну оцінку. Однією з таких праць є монографія І. В. Отрощенко “На шляху до Великої Монголії (панмонгольський рух у 1920–1930-ті роки)”, присвячена важливій та малодослідженій проблемі.

Аналіз широкого кола архівних джерел, опублікованих матеріалів (дипломатичних документів, спогадів, щоденників, листування відомих сходознавців), а також матеріалів тогочасної преси, дозволив автору дослідити консолідаційні процеси серед монгольських народів, що мали своє відображення у політичній, військовій, культурній сферах. Окрім цього, використання маловідомих і недосліджених джерел (протоколи з'їздів, петиції, звіти, доповідні нотатки, листи тощо), з опорою на здобутки вітчизняної та зарубіжної історіографії, дало їй змогу науково довести, що рух за об'єднання монгольських народів був набагато потужнішим та поширенішим, аніж вважалося раніше. В роботі І. В. Отрощенко представлений багатий, здебільшого маловідомий, фактичний матеріал з історії Східної Азії першої половини ХХ ст., що супроводжується оригінальними висновками. Дослідниці вдається спростувати існуючі серед багатьох дослідників упередження та стереотипи, а також поглибити на сучасному етапі вивчення новітньої історії Монголії.

Перший розділ присвячений стислому опису панмонгольських тенденцій на початку ХХ ст. та у період Автономної Монголії, курсу Зовнішньої Монголії на всемонгольське об'єднання на початку 1920-х рр. В кожному розділі автор зосереджується на специфіці об'єднувачих прагнень в окремій частині монгольського світу. Так, другий розділ присвячений контактам Улан-Батора з монголами Сінцзяну у досліджуваний період, а також політиці СРСР щодо цієї віддаленої китайської провінції, діяльності там комінтернівських агентів. У третьому розділі аналізуються монгольсько-тувинські контакти, повстання в Туві під панмонгольськими гаслами, монгольський вплив на тувинське суспільство, освіту та культуру. Четвертий розділ розглядає плани й політику Улан-Батора, спрямовані на об'єднання з Внутрішньою Монголією, радянську та комінтернівську активність на її теренах, настрої монголів Внутрішньої Монголії в період японської окупації. П'ятий розділ присвячений монголо-бурятським контактам, еміграції бурятів на терени МНР та Внутрішньої Монголії, монгольському впливу на культурний розвиток БМАРСР. Отже, читач отримує змогу перегорнути сторінки історичної хроніки трьох країн – Монголії, Китаю та СРСР у драматичний період між двома світовими війнами. Період, коли змінювались кордони і виникали нові держави з різними історичними долями. Великі держави в Азії впроваджували в життя різноманітні політичні проекти, керуючись,

звичайно, власними геополітичними амбіціями. Складові колишніх імперій несподівано отримували шанс на власну державність. Зокрема, з дослідження І. В. Отрощенко ми можемо дізнатися багато маловідомих та невідомих історичних фактів, що висвітлюють політичний та культурний розвиток Тувинської Народної Республіки, Маньчжоу-го та Менцзяну, згадується й Східно-Туркестанська Республіка. Особлива увага приділена історії Туви (с. 113–198), про розвиток якої у цей період відомо небагато. І. В. Отрощенко у своєму дослідженні береться за висвітлення багатьох дискусійних та переломних моментів в історії цього народу. Схвалюючи таку увагу до власне політичного розвитку Тувинської Народної Республіки, я б зауважив, що варто також було б більше уваги приділити політичним процесам у Монгольській Народній Республіці та Внутрішній Монголії за межами панмонгольського руху. Разом із тим, заслугою І. В. Отрощенко є висвітлення у цій праці сучасного стану монгольського націоналізму, як у Монголії (с. 11–14), так і в Республіці Бурятія (с. 19–22), його впливу на монголо-китайські відносини, перспектив та можливих форм консолідації монгольських народів у майбутті.

Для таких амбітних політичних гравців як Радянський Союз та Японська імперія мало важили національні інтереси держав-сателітів, ними легко могли пожертвувати з міркувань політичної доцільності. І перебіг панмонгольського руху в 1920–1930-ті рр. це засвідчує. Водночас ми дізнаємося, що, перебуваючи на орбіті японського або радянського тоталітарних режимів монгольське та тувинське суспільства зазнавали певної модернізації. Зокрема, період японської окупації сприяв зростанню монгольського патріотизму, національної свідомості та бурному сплеску національного руху в другій половині 1940-х рр., призивів до формування нової інтелігенції Внутрішньої Монголії, що реалізувала себе в повній мірі вже у складі КНР (с. 295–297). Тувинці ж у період Тувинської Народної Республіки отримали свою писемність, нові можливості розвитку власної мови та елементів самобутньої культури (с. 136).

Науковий доробок І. В. Отрощенко є новаторським, аргументованим, глибоким дослідженням актуальної історичної проблеми, виконаним на солідній джерельній базі, з урахуванням і критичним переосмисленням великої кількості літератури, присвяченої цьому колу питань. Монографія “На шляху до Великої Монголії (панмонгольський рух у 1920–1930-ті роки)” логічно побудована, написана цікаво та переконливо, приверне увагу не лише істориків, етнологів та політологів, а й широкого читацького загалу.

Драматична історія першої половини ХХ століття приховує ще багато таємниць і ставить багато запитань як перед фаховими дослідниками, так і перед широкою спільнотою. Отже, залишається побажати автору подальших плідних досліджень в галузі новітньої історії країн Східної Азії.

Машевський О. П.